

la celții ajunși în părțile răsăritene ale Europei, și anume în Cehia, Ungaria, Polonia și Slovenia (p. 55–70). Cele cinci conferințe cuprinse în ciclul IV (1994/95) au urmărit, în primul rând sub aspect arheologic, prezența celtică în vestul Europei: Germania de vest, Franța, Peninsula Iberică, Anglia și Irlanda (p. 73–100). În ciclul V (1995/1996), tematica celtică s-a restrâns la bazinul Rinului mijlociu, al Mosellei și Saarului (cinci conferințe, p. 103–125). În sfârșit, ultimul ciclu rezumat în acest volum, ciclul VI (1996/97), a cuprins cinci conferințe despre originea celților și despre marile lor migrații, în special spre sudul, estul și sud-estul continentului (p. 129–150). Volumul se încheie cu o secțiune (p. 151–156) în care sunt prezentate sumar datele biografice, cariera profesională și domeniile de cercetare (inclusiv săpăturile arheologice) ale fiecăruia dintre conferențieri/autori.

Conferințele de la Hochdorf/Enz se adresează unui public stabil, format din iubitori de istorie și arheologie, dar și vizitatorilor ocazionali ai “muzeului celților”. Interesului manifestat de către toți aceștia vine să îi răspundă, în primul rând, volumul prezentat aici. Cercul celor interesați este însă, în fapt, sensibil mai mare; el cuprinde și pe

acei specialiști și studenți care doresc să se informeze rapid, sintetic, asupra stadiului la zi al problematicii celtice la nivel continental. În ciuda caracterului lor rezumativ, contribuțiile cuprinse în acest volum, însoțite de o bibliografie esențială și de ilustrații expresive, de bună calitate (hărți, planuri, scheme tipologice și cronologice, planșe cu obiecte reproduse în desen sau fotografie) oferă o bună bază pentru orientarea în materia dată. Numele autorilor reprezintă cea mai bună garanție a calității acestor texte, a actualității și preciziei informației.

Nu în ultimul rând trebuie relevat aici meritul lui Tiberius Bader, directorul muzeului, organizatorul ciclurilor de conferințe și editorul volumului de față. Compatriotul nostru, fost colaborator științific al muzeului din Satu Mare și recunoscut specialist al epocii bronzului, aduce, în noua sa poziție, o contribuție apreciabilă la promovarea problematicii celtice, a contactului și transferului de cunoștințe între specialiști și publicul larg interesat. Volumul *Die Welt der Kelten* constituie o mărturie convingătoare în acest sens.

Mircea Babeș

LESZEK MROZEWICZ, *Legioniści mezyjscy w I wieku po Chrystusie* [Legionari moesici în secolul I e. n.], *Prosopographia Moesiaca* (sub redacția lui L. Mrozewicz) I, *Mezja Niepodzielona*, fasc. 3, Poznań, 1995, 196 p.

În cadrul amplului proiect consacrat cercetării prosopografiei Moesiei Inferior, pe care îl conduce cu o eficiență demnă de toată lauda, L. Mrozewicz dă el însuși un exemplu, publicând o utilă monografie închinată militarilor din legiunile moesice în perioada anterioară separării Moesiei Inferior de Moesia Superior.

Lucrarea cuprinde următoarele capitole: *Prefață* (p. 7–8), *Laterculus militum* (p. 9–12, cu 140 de intrări, numerotate de la 1 la 136, dar cu intercalările 8 a, 35 a, 93 a, 135 a), *Legiunile din Moesia în sec. I* (p. 13–20), *Reprezentativitatea documentației* (p. 21–30), *Primipili* (p. 31–34), *Centurioni* (p. 35–40), *Veterani* (p. 41–50), *Donati donis militaribus* (p. 51–57), *Originea legionarilor* (p. 59–63), *Tituli honorarii și tituli sacri* (p. 65–67),

Catalog (p. 69–184). La acestea se adaugă un rezumat în limba germană (p. 185–188), un indice de concordanțe epigrafice (p. 189–192) și o listă de abrevieri bibliografice (p. 193–196).

După cum remarcă în mod judicios autorul (p. 21), cei 140 de legionari recenzați nu constituie decât o mică parte din „populația” în sensul statistic al cuvântului. În Moesia au staționat în prima jumătate a sec. I p.Chr. două legiuni, apoi numărul acestora a crescut la un moment dat până la patru; or, două legiuni cuprindeau cca 10–12 000 de militari, la care se vor fi adăugat *vexillationes* din diverse alte legiuni în timpul războaielor dacice ale lui Domitian, astfel încât eșantionul de 140 de persoane este destul de redus. Ceea ce nu anulează cătuși de puțin utilitatea acestei anchete

de prosopografie militară – un adevărat model al genului.

După cum era de așteptat, marea masă a documentației o constituie inscripțiile: 118 momumente epigrafice, din care 68 descoperite pe teritoriul provinciei în cauză. Aceste inscripții sunt majoritar funerare (97), altele sunt dedicații sau monumente onorifice, la care se adugă o diplomă militară (CIL III, 6232 + p. 1366 = B. Gerov, *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae*, Sofia, 1989, nr. 311; cf. catalog, nr. 35 a). Sursele literare nu furnizează informații decât despre doi militari: Tacitus, *Hist.* 4, 39, 8 și 3, 29, despre Arrius Varus, *primuspilus legionis III Gallicae* (cat. nr. 11), respectiv C. Volusius, *miles legionis III Gallicae* (cat. nr. 136).

Veteranii reprezintă peste jumătate (78) din cei 140 de militari catalogați. Dintre militarii activi cunoscuți, cei mai numeroși sunt simpli *milites*, iar dintre ofițeri cel mai bine reprezentați sunt centurionii (33).

De o mențiune aparte se învrednicește capitolul referitor la originea legionarilor din armata Moesiei. Statistica lui L. M. (tabel p. 59) arată că din 48 de cazuri în care originea militarilor a putut fi stabilită Italia este

reprezentată de 14 persoane (un caz nesigur), provinciile occidentale de 12 persoane, iar cele balcanice și danubiene (preponderent Macedonia) de 17 persoane. Mai mult decât atât, judecând după unele gentilicii, în multe alte cazuri originea occidentală a purtătorilor numelor respective este foarte probabilă. Doar în cinci cazuri avem a face cu legionari de origine orientală. În fața acestei evidențe, L. M. atrage atenția că, cel puțin în sec. I p.Chr., afirmația lui G. Forni (*Il reclutamento delle legioni da Augusto a Diocleziano*, Milano, 1953, p. 79: „nelle legioni che presidivano i confini della Mesia și rileva una netta prevalenza di elementi orientali”) își pierde temeiul. „Orientalizarea” legiunilor din această zonă (vezi e. g. cazurile semnalate de regretatul A. Aricescu, *Armata în Dobrogea romană*, București, 1977, *Supplementum prosopographicum*, p. 202–204, pentru militarii din *legio V Macedonica*) este un fenomen mai târziu. Pentru a i se urmări amploarea sunt însă necesare anchete exhaustive, efectuate cu acribia dovedită de L. M. pentru secvența cronologică aleasă.

Alexandru Avram

JULIANE C. WILMANNNS, *Der Sanitätsdienst im Römischen Reich. Eine sozialgeschichtliche Studie zum römischen Militärsanitätswesen nebst einer Prosopographie des Sanitätspersonals*, Olms-Weidmann, Medizin der Antike, II, Hildesheim, 1995, 297 p., 13 il.

Acest volum, al doilea din seria „Medizin der Antike” coordonată de Gert Preiser, are ca punct de plecare teza de doctorat a autoarei, intitulată *Der Arzt in der römischen Armee, Struktur und Aufgaben des Militärsanitätswesens der römischen Kaiserzeit (31 v.Chr. bis 270 n.Chr.)*.

Lucrarea de față este structurată în două părți distincte. În cea dintâi este prezentat modul de organizare și întreținere a serviciului sanitar al armatei romane, cea de-a doua parte cuprinde o prosopografie a medicilor militari și sanitarilor pentru perioada 31 a.Chr. – 284 p.Chr.

După ce în primul capitol prezintă ceea ce însemna serviciul sanitar în Antichitate, iar în continuare înfățișează modul în care funcțiile

acestora erau suplinite anterior organizării de către statul roman, în vremea lui Augustus, a unei structuri de acest gen (p. 3–18), autoarea concentrează informația transmisă de sursele literare antice și prezintă stadiul actual al cercetării acestui subiect (p. 18–30).

Capitolul al patrulea este destinat activității propriu-zise a medicilor militari romani. Este subliniat faptul că modul de organizare al acestui serviciu era deosebit de flexibil. Soldații puteau consulta, pe cheltuiala proprie, medici civili. Existau de asemenea medici personali pe care, spre exemplu, guvernatorii îi luau cu ei în provincii. În taberele militare și în campanii sunt atestați medici militari, cu pregătire militară sau chiar civilă, dar și așa-numiții medici „cu